

JOSEP CARBONELL (1817-1862), D'UR (CERDANYA FRANCESA), ACTIVISTA DEMÒCRATA SOCIALISTA PROSCRIT, BANDEJAT A L'ESTAT ESPANYOL. LES ESQUERRES DE LA CERDANYA I LA CIRCULACIÓ TRANSFRONTERERA DE LES IDEES I DE LES PRÀCTIQUES POLÍTIQUES

Resum

Josep Carbonell (Ur, Cerdanya, 1817 – Puigcerdà, 1862) era un terratinent d'Ur, eixit d'una casa benestant establerta a Llivia i a Ur (la Cerdanya francesa). Va cursar estudis de Dret a Tolosa de Llenguadoc i, tot gestionant les seves propietats, va obrir un bufet d'advocat. Se suposa que es va adherir a idees radicals d'esquerra durant la seva estada a Tolosa. Aprofitant relacions establertes durant els seus estudis, es va inserir en les xarxes republicanes d'oposició a la Monarquia de Juliol (1830-1848). La revolució de febrer de 1848 li va permetre l'inici d'una carrera política a les files demòcrates socialistes dels republicans «rojos» amb idees socials radicals. El sufragi universal masculí instaurat per la revolució de 1848 li facilità eleccions successives a diversos càrrecs: jutge «de pau» del cantó de Sallagosa (l'essencial de la Cerdanya francesa), *maire* (cònsol) i conseller general del cantó de Sallagosa.

Aquest mandat li va permetre liderar la minoria «roja» al consell general dels Pirineus Orientals a Perpinyà. Es va fer remarcar amb les seves intervencions contràries a la política del president Lluís Napoleó Bonaparte. El cop d'estat fomentat del 2 de desembre de 1851 va justificar la seva proscripció. Va ser un dels 692 ciutadans reprimits dels Pirineus Orientals, l'únic cerdà. Exiliat primer a Llivia, a casa de cosins, va instal·lar-se a Puigcerdà, des d'on gestionava les seves finques.

A Puigcerdà tingué una activitat política, formant una societat secreta roja i socialista transfronterera amb socis com l'alcalde de Puigcerdà Mateu Riu, elegit el 4 de novembre de 1851. El seu activisme a Puigcerdà justificà el seu bandejament a Mallorca, a Barcelona després, i altre cop a Mallorca. El 1853 anà a Perpinyà a demanar al prefecte una amnistia com la que havia beneficiat la majoria dels condemnats de la repressió de la resistència al cop d'Estat al departament. Es pot suposar que Carbonell va conèixer proscrits de l'Estat francès refugiats a Mallorca com Émile Digeon, el futur cap de la *Commune* de Narbona. A Barcelona, possiblement tenia contactes polítics. Carbonell fou l'únic que no va ser amnistiats als Pirineus Orientals pels fets de 1851. Després, migpartí la seva vida entre Palma de Mallorca i Puigcerdà, gestionant les seves propietats. Morí a Puigcerdà el 4 de setembre de 1862.

Paraules clau: Cerdanya, Mallorca, demòcrata-socialista, Segona República, proscripció, cop d'estat del 2 de desembre de 1851.

Andreu Balent

Professor d'Història i de Geografia jubilat (Perpinyà –Rosselló– i la Tor de Querol –Cerdanya–)

Col·laborador del Dictionnaire du mouvement ouvrier, mouvement social (Centre d'Història dels moviments socials del segle xx, Universitat de París, Panteó-Sorbona)

Institut d'Estudis Ceretans

Abstract: *Josep Carbonell (1817-1862), from Ur (French Cerdanya), democratic socialist activist banned from Spain. Left and right parties in Cerdanya and their cross-border relationships*

Josep Carbonell (Ur, Cerdanya, 1817- Puigcerdà, 1862) was a landowner from Ur, who had his origins in a wealthy home established in LLívia and Ur (French Cerdanya). He studied law in Toulouse and, while he was managing his properties, he started a law firm. It is thought that he joined radical leftist ideas during his stay in Toulouse. Taking advantage of the relationships he established during his studies, he inserted himself into the republican nets that were against the July Monarchy (1830-1848). The revolution in February 1848 allowed him to start a political career in the democratic socialist party of the republican “rojos” with radical social ideas. The male universal suffrage established by the revolution of 1848 made it easier for him to be elected justice of peace of Sallagosa (French Cerdanya), *maire* (mayor) and general councillor of Sallagosa.

This mandate allowed him to lead the “roja” minority in the general council of Eastern Pyrenees in Perpignan. He was remarkable due to his interventions against the policy of president Louis Napoleon Bonaparte. The fomented coup d’état of 2nd December 1851 justified his ban. He was one of the 692 citizens repressed from Eastern Pyrenees, the only one from Cerdanya. First he was exiled in LLívia, in his cousins’ house, and then he settled down in Puigcerdà, from where he managed his properties.

In Puigcerdà he continued political activity, being part of a secret “roja” and socialist cross-border society with associates like the major of Puigcerdà, Mateu Riu, elected on 4th November 1851. His activism in Puigcerdà justifies his exile in Majorca, in Barcelona, and again in Majorca. In 1853 he went to Perpignan to ask for the prefect amnesty like the one which benefited most of the condemned people from the repression of resistance in the coup d’état in the department. It can be assumed that Carbonell met proscribed refugees from France in Majorca, like Émile Digeon, the future head of the *Commune* in Narbonne. In Barcelona, he possibly had political contacts. Carbonell was the only one who was not granted amnesty in the Eastern Pyrenees for the events of 1851. Later on, he lived between Palma, Majorca, and Puigcerdà, managing his properties. He died in Puigcerdà on 4th September 1862.

Key words: Cerdanya, Majorca, democratic socialist, Second Republic, proscription, coup d’état of 2nd December 1851.

En altres publicacions hem seguit la trajectòria singular del cerdà Josep Carbonell (Ur, Cerdanya, Estat francès, 2 de setembre de 1817 – Puigcerdà, Cerdanya, Estat espanyol, 4 de setembre de 1862).¹ En el marc d’aquesta comunicació voldríem evidenciar el seu paper personal, en els anys 1848-1860, de la revolució del febrer de 1848 al cop d’estat de Lluís Napoleó Bonaparte el 2 de desembre de 1851, a l’Estat francès, fins als anys abans del Sexenni revolucionari (1868-1874), a l’Estat espanyol. De Tolosa de Llenguadoc a

Perpinyà fins a Barcelona i Mallorca, passant pel lloc on va desenvolupar la seva acció —les dues Cerdanyes, la francesa i l'espanyola—, un activista polític com Carbonell jugà un paper poc conegut fent circular idees i propostes d'acció en favor d'un canvi radical, social i polític.

Hisendat benestant, Josep Carbonell milità a les files de l'extrema esquerra «roja», demòcrata socialista segons la terminologia vigent aleshores a l'Estat francès.

Antecedents familiars i professionals

Josep Carbonell era fill d'una casa de pagesos rics, una de les més antigament documentades de la Cerdanya, amb arrels en diversos pobles, com Llivia i Ur. Estava emparentat amb els Carbonell de Gorguja (Llivia) i els Blanc de Ro (municipi de Sallagosa) i Ur, cases d'hisendats amb branques de banda i banda de la frontera.

El 1838, Carbonell era el que més impostos pagava a Ur (cens electoral). El 1841 era el segon després de Josep Llanàs, *maire* d'Ur al temps de la Monarquia de Juliol. El 1848,



*Cal Cornet, a Ur:
Casa de Josep
Carbonell, Cornet
per la seva àvia
(els dos edificis en
primer i segon pla).
(Fotografia: Andreu
Balent)*

altra vegada era el contribuent que més impostos pagava, superant un cop més Josep Llanàs. El 1858 heretà de Tomàs Puig, el seu avi matern, finques importants a la Tor de Querol i Enveig.

Ignorem on va fer els estudis secundaris. Va estudiar Dret a la Universitat de Tolosa de Llenguadoc. Doctor en Dret, va ingressar a la carrera d'advocat. No sabem, però, si realment va exercir aquest ofici. Les seves rendes agrícoles eren suficients per viure confortablement. No es casà.

Es pot suposar que es convertí al republicanisme d'esquerres (els «demòcrates socialistes» de la Segona República de 1848 a 1851) a Tolosa, abans de la revolució del febrer de 1848 que enderrocà la Monarquia de Juliol de la qual, anteriorment, era un opositor. De Tolosa a la Cerdanya, les idees «roges» de canvi radical pogueren viatjar fins a la Cerdanya francesa. Gràcies al prestigi que podia tenir Josep Carbonell com a fill d'una casa selecta podien arrelar-se a la Cerdanya, on tingueren ressò durant els anys 1848-1851.²

Josep Carbonell, figura demòcrata socialista de la Cerdanya i de la Catalunya del Nord

Si milità, potser, durant els seus anys d'estudis a Tolosa, fent part dels cercles de lectors de la premsa republicana d'oposició, afiliant-se a una societat secreta o a una lògia maçònica, Carbonell revelà plenament la seva militància d'activista «roig» a la Cerdanya després de la revolució de febrer de 1848. Desenvolupà també una activitat política d'àmbit departamental, a Perpinyà, com a conseller general del cantó de Sallagosa (l'essencial de la Cerdanya francesa).

Va ser elegit *maire* (alcalde) d'Ur el febrer de 1848.³ Substituïa un orleanista. Estigué en funcions fins el 14 de juny de 1848, quan fou substituït per Martí Sarret. Tornà a ser *maire* d'Ur l'octubre de 1851.

Fou també jutge de pau del cantó de Sallagosa el febrer de 1848. El va fer fora del seu càrrec l'abril de 1848 Laurent Lance, sotsprefecte de Prada: discrepaven sobre les candidatures republicanes que s'havien de presentar al departament dels Pirineus Orientals en les eleccions a l'Assemblea constituent previstes per al juny.

El 27 d'agost de 1851, Carbonell fou elegit conseller general del cantó de Sallagosa. Aquest càrrec donà relleu a la seva acció política fins al cop d'estat del 2 de desembre de 1851.

Va lligar especialment amb dos altres «rojos» destacats del departament, el perpinyanès Josep Germà i, sobretot, el vallespirenc Joan Batlle, d'Arles. Es va donar a conèixer per les

seves intervencions contundents en els plens de l'assemblea departamental i per les seves topades verbals amb el prefecte Pougeard-Dulimbert. L'agost de 1851 presentà una moció al consell general en contra de la revisió de la constitució defensada pel president de la República Lluís Napoleó Bonaparte. Mantingué, en els mesos anteriors al cop d'estat del 2 de desembre de 1851, lligams amb Isidore Janot, del diari «roig» de Tolosa *L'Émancipation*, del qual fou amb Batlle, d'Arles, un dels dos corresponsals nord-catalans. Batlle i Janot vingueren a la Cerdanya per tal de visitar Carbonell.

Desembre de 1851: Carbonell contrari al cop d'estat

El cop d'estat en contra de les institucions de la Segona República tingué lloc des de la presidència de la República, amb l'ajut de les administracions prefectorals i de l'exèrcit. Tot estava previst per a una repressió fulminant dels eventuais opositors al cop. A la Catalunya del Nord n'hi hagué molts al Rosselló, el Conflent i el Vallespir. A la Cerdanya, Josep Carbonell fou l'únic que manifestà la seva hostilitat al cop.

Prudent, Carbonell, que ensumava que s'estava preparant una acció en contra dels demòcrates socialistes que podien sortir vencedors dels pròxims comicis a la tardor de 1851 visqué més aviat a Puigcerdà, a 3 km d'Ur. També s'estava de tant en tant a Llivia, a casa dels seus cosins, a l'abril de 1850, ja, quan firmà amb ells una convenció notarial relativa a les finques familiars ubicades a França. Quan es va assabentar del cop d'estat refusà fer pública a la casa de l'ajuntament d'Ur la proclamació del prefecte de Perpinyà que donava suport a la iniciativa del príncep-president. Envià un carta a Pougeard-Dulimbert on li deia : «Vous pouvez me révoquer si bon vous semble. Jamais, je ne ferai un acte inconstitutionnel». La «comissió mixta» dels Pirineus Orientals encapçalada pel prefecte Pougeard-Dulimbert castigà 692 persones en el conjunt de la Catalunya del Nord per la resistència al cop d'Estat. Josep Carbonell va ser l'única condemnada a la Cerdanya. La comissió mixta el condemnà a ser bandejat de França, pena, per cert, de les més benignes de les que foren pronunciades. Amenaçat, fugí a Llivia i poc després residia a Puigcerdà.

Un proscrit activista, passador d'idees 1852-1862

Domiciliat a Puigcerdà, podia continuar administrant les seves finques. Mantenia lligams amb els seus amics «demòcrates socialistes» de la Cerdanya francesa i alhora simpatitzava amb ciutadans de Puigcerdà⁴ amb els quals compartia unes idees similars. L'alcalde constitucional de Puigcerdà, Mateu Riu, elegit el 4 de novembre de 1851, participà amb altres ciutadans de Puigcerdà i de la Cerdanya francesa en la formació d'una societat

secreta transfronterera encapçalada per Carbonell. Segons les autoritats franceses, aquesta societat preconitzava la conspiració i la subversió. Així, Carbonell difonia les idees radicals i formes d'organització política que havien trobat audiència a l'Estat francès, i, de manera significativa, a la Catalunya del Nord.

Però el prefecte de Perpinyà, aviat assabentà el capità general de Catalunya (a Barcelona) de l'activitat de propaganda que Carbonell desenvolupava des de Puigcerdà i va fer gestions per tal que les autoritats espanyoles allunyessin Carbonell de la frontera cerdana.

El gener de 1852 fou assignant a residència a Palma de Mallorca, on es quedà fins el 5 de desembre, quan va obtenir l'autorització d'empadronar-se a Barcelona. El gener de 1854 era altra vegada a Puigcerdà. Anà a Perpinyà a negociar amb el prefecte i a Prada a arreglar una successió. El 1853 vingué altre cop a Puigcerdà per tal de residir-hi. A l'abril i al maig de 1853, el cònsol d'Espanya a Perpinyà, Miguel de Tovar, informà el prefecte que s'havia pres en compte les demandes franceses i que el govern de Madrid havia actuat per tal que Carbonell marxés altre cop de Puigcerdà i s'instal·lés de nou a Palma. Però a l'agost de 1853, Carbonell s'estava de nou a Puigcerdà per tal de vigilar les feines agrícoles de les seves propietats de la Cerdanya francesa: cada dia sol·licitava una autorització per entrar al territori francès i tornava a Puigcerdà per passar la nit. Pensava que les autoritats franceses li atorgarien l'amnistia de la qual es beneficiaven gairebé tots els proscrius resistents al cop d'estat del 2 de desembre de 1851. Assenyalarem que el setembre de 1853 es va entretenir a Puigcerdà amb el prefecte vingut expressament de Perpinyà i el gener de 1854 era altra vegada a Puigcerdà. D'aquí anà a Perpinyà a negociar, sense èxit, amb el prefecte una eventual amnistia o, almenys, un règim més suau de dret momentani d'estada limitada en territori francès, i a Prada per tal d'arreglar una successió.

Del gener al desembre de 1852, Carbonell residí a Palma i, després, de manera temporal, el 1853, 1854 i 1855 (darrer any d'estada mallorquina documentada). S'acostumà a Mallorca i al seu clima, fins al punt de migpartir la seva vida entre l'illa (l'hivern) i la Cerdanya (l'estiu). Ignorem els detalls de les seves activitats a l'illa de Mallorca. Sabem, però, que a Palma, en una població d'aleshores 40.000 habitants, hi vivien uns 200 francesos, entre els quals uns antics revolucionaris proscrius dels anys de la Segona República. Forçosament els va conèixer. Entre ells, Émile Digeon (1822-1892), oriünd del departament de l'Aude, víctima de la «comissió mixta» de l'Erau, futur animador de la *Commune* de Narbona el 1871, ben integrat a partir de 1853 en els cercles de la burgesia mallorquina després del seu casament amb una filla d'aquesta. Hom pot suposar també que Carbonell va poder lligar amb la incipient extrema esquerra illenca que havia d'espellir-se als anys 1860 i els del Sexenni Revolucionari (1868-1874): Miquel Quetglas, lliurepensador i republicà mallorquí, ja havia creat el primer centre d'instrucció popular de l'illa el 1852. Catalanòfon

i castellanòfon, Carbonell no tenia cap dificultat per a lligar amb homes com ell.

Ensumem les xarxes on podia ser actiu Carbonell a partir de l'any 1852: de la Cerdanya a Mallorca passant per Barcelona, aquest activista, propagandista d'idees en les quals havia estat iniciat a Tolosa de Llenguadoc, que havia escampat des de càrrecs per a què havia estat elegit (per sufragi universal masculí) a la Cerdanya i a Perpinyà entre 1848 i 1851, participà en la circulació d'aquests idearis a les dues bandes de la frontera pirinenca, en el marc de dos estats, però en un territori lingüístic comú.

Carbonell morí de manera prematura el 1862 a Puigcerdà. Va ser l'únic, entre els 692 sentenciats per la comissió mixta dels Pirineus Orientals que mai no va ser amnistiats per unes autoritats bonapartistes que sempre el consideraren com a molt perillós, ja que era prou eloqüent per escampar unes idees contemplades com a perilloses pel Segon Imperi, del qual fou sempre un adversari acarnissat.

Fons i bibliografia

Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals, 3 E 56/198; 3 E 56/265; 171 EDT 37; 171 EDT 38; 1 M 565; 2 OP 4631; 116 W 47

Arxiu Històric Comarcal de la Cerdanya, actes de l'Ajuntament de Puigcerdà.

Obres esmentades a les notes al final.

Notes

- 1 Andreu BALENT (2003), «Josep Carbonell jurista, hisendat i revolucionari (Ur, 1817–Puigcerdà, 1862)», *Quinzè quadern d'informació municipal*, Llívia, p. 135-142; «Un proscrit cerdan de 1851 à Majorque: Joseph Carbonell (1817-1862) maire d'Ur, conseiller général de Saillagouse, démocrate-socialiste», *Le Midi Rouge, bulletin de l'Association Maitron Languedoc-Roussillon*, 16, 2010, p. 18-22 ; «Carbonell Joseph, François», in Gérard BONET, Andreu BALENT, Étienne FRÉNEY, Nicolas MARTY, Michelle ROS (dir.) (2011), *Nouveau dictionnaire de biographies roussillonaises*, Perpinyà, I, 1, 699 p. (p. 224-225).
- 2 L'agitació política que conegueren al final de la Monarquia de Juliol comarques del departament dels Pirineus Orientals com el Rosselló, el baix Conflent o el baix Vallespir també van tenir ressò a la Cerdanya a través del prestigi de Francesc Aragó i de la influència d'un nou diari, *L'Indépendant des Pyrénées-Orientales*. Com assenyalem en les publicacions referenciades en la nota 1, Carbonell estava també lligat als activistes demòcrates socialistes del Rosselló, el Vallespir i el Conflent que difonien els mateixos diaris, alguns de Tolosa que coneixia Carbonell.
- 3 No se sap exactament quin dia. El seu predecessor firmà la seva última acta de l'estat civil el 25 de gener de 1848, un mes abans de les diades parisenses que enderrocaren la Monarquia de Juliol. Carbonell fou *maire* després d'aquestes.
- 4 Recordem que Puigcerdà era una vila liberal. A finals de 1851, el govern de l'Estat espanyol era de signe liberal moderat. Els liberals progressistes tornaren al govern després del pronunciament de juliol de 1854. Aleshores començà el Bienni Progressista (1854-1856). S'entén perfectament que Carbonell, que coneixia molta gent a Puigcerdà, va aconseguir trobar, també, uns amics polítics, fins i tot entre les files dels elegits (amb un sistema electoral censitari, però) municipals de la vila.